

Долі людські

**ДВІЧІ МОБІЛІЗОВАНИЙ,
РАЗ ПОХОВАНИЙ...**

Невблаганний час вперто бере своє: ще донедавна у Садовому мешкало п'ятеро людей, яким сповна випало пройти вогненними дорогами Великої Вітчизняної, але Бог забрав до себе фронтовика Микиту Фурманця, зменшивши таким чином цю кількість до чотирьох. Поміж них і Василь Нагорнюк. Життя його — непросте і водночас дуже типове для українців-західняків, які у 1944-му вирушили на війну, — варте того; аби про нього знав більш широкий загал.

...ТЕ, ЩО «медяний» інцидент співпав з приходом у село німців та початком окупації, дехто, либонь, спише на випадковість. Інші скажуть вам, що саме в пору безвладного вакууму і трапляється подібне. Та як би там не було, а факт залишається фактом: Василь Нагорнюк, Василь Білоус і Федір Джус вибрали якраз ту ніч, аби пробратися на хутір чоловіка на прізвище Калюжний та витягти з вуликів його пасіки три рамки меду — по одній на брата. А вранці «брати» стали бранцями, позаяк поліцаї спільно з місцевим сільським активом без зайвих зусиль виявили крадіїв, ідентифікувавши їх за численними слідами від бджолиних укусів.

Після цього був суд, який присудив Джусу та Білоусу по двадцять шомполів. Щодо Нагорнюка, то йому як найстаршому з-поміж цієї трійки випав багато суворіший вердикт — розстріл. І можете не сумніватися — розстріляли б не вагаючись, якби про інцидент не довідався садівчанин Григорій Щербанюк, котрий в пору визвольних змагань початку минулого століття носив погони полковника військ УНР та мав чин отамана, а отже, й неабиякий авторитет серед односельців, що знали про це.

— Ви при своєму розумові чи ні? — насів він на активістів. — Я сам пасічник і добре знаю, що таке видерти мед уночі. Але вбивати за одну рамку... Ні, цього Нагорнюк точно не заслужив. Ліпше дайте йому пару шомполів, аби запам'ятав на майбутнє...

СПЛИВЛО трохи часу. В окрузі почали зорганізовуватись боївки повстанської армії. Мобілізували в УПА й Василя. Його підрозділ, що нараховував 30 вояків, базувався в Пустомитівському лісі. Потім в загін влилося більше людей, і він розрісся до кількох сотень.

Одного разу боївці довелось брати Тучинський шкірзавод, в результаті чого повстанцям дісталось 12 підвід шкіри, в тому числі і завантажене трійко Василевих буланях. Коли ж вояки залягли біля пошти, приготувавшись до відсічі, німці не наважились вступити в бій і викликали підкріплення з Шубківського гето. Та було вже пізно...

З приходом весни Нагорнюк, як не дивно, затужив, став похмурим, сумним. А все тому, що вдома на нього, єдиного годувальника, чекала старенька мати, серце котрої кра-

ялось від невеселих думок: «Хто оратиме землю, засіватиме її?». Що й казати, кривдно було жінці, прикро від того, що її Василя мобілізували, а сім'ї, де по четверо-п'ятеро синів, так і лишились нечіпаними. Поділилась якимось цим з сільською активісткою Теклею Бойчук. Та — до командира: «Відпустіть хлопця». Так Нагорнюк став до плуга і господа-

рював на землі, допоки Садове не визволили від німців радянські війська.

А ТАМ — повістка з польового військкомату і мобілізація вже до Червоної армії. Шлях на фронт проліг через Білокоровичі, Зволель, Київ, де пройшов короткий вишкіл в учбовому полку. Далі — визволення Естонії, бої в Пруссії.

На річці Неман, де стояли в обороні, отримав контузію, втратив слух, був присипаний землею. Коли прийшов до тями, поруч вже йшли підрозділи іншого роду військ. Тож пристав до них.

Коли на привалі сіли обідати, виявилось, що Нагорнюк — піхотинець. Доповіли начальству. Не довго розмірковуючи, командир наказав розстріляти Василя як дезертира. Проте інший офіцер повірив, що хлопець відстав від своїх, і звелів поставити його на забезпечення.

Приблизно в цей час посивілу матір у далекому Садовому остаточно пригнула до землі похоронка: «Ваш син... поліг смертю хоробрих і похований у братській могилі...». Що робити? Спекла хліб, замовила у церкві панахиду... А невдовзі від Василя надійшов лист: так, мовляв, і так, воюю, подаю снаряди до гармати, був контужений...

Незабаром на грудях у Нагорнюка засяяла перша бойова нагорода — медаль «За відвагу». Отримав він її за здобуття цінних ворожих документів, котрі виявились за таких обставин. Василь і ще один боєць, виконуючи наказ командира, доставляли продовольство снайперам, що залягли на передовій. Натрапивши на шляху на дім, який охороняв ворожий вартовий, що тут же дременув, зайшли всередині-

ну. В ліжку лежав роздягнутий німець. Побачивши солдатів, він хотів, було, вистрілити, та хлопці випередили фашиста...

А ПОТІМ, наче сніг на голову, — арешт за доносом, що прийшов з дому. Мовляв, бандерівець, воював проти радянських партизанів. Тож довгождану Перемогу зустрів у в'язниці. Відтак — ще більше, ще гіркіше: зірвали погони, завантажили у товарняк і — на Сибір, де сонце сходить, у тайгу. Ніби й не торував, не окроплював власною кров'ю бойового шляху в лавах Червоної армії.

Військовий завод, де виготовляли артилерійські

снаряди, ясна річ, не привітав і навіть не посміхнувся Нагорнюку, а лиш пихато, наче милостиню, дозволив завантажувати глину у спецпечі. А поряд лютували карателі-енкаведисти. Виведуть в'язнів на розстріл, прошиють повітря чергами, а ті стоять. Знову лунає команда «Вогонь!» — бранці не падають. Втретє сичать кулі — те ж саме. А все тому, що стріляли поверх голів, збиткувалися. Потім, правда, розстріляли по-справжньому. Як казали, за зраду батьківщини.

Подібне садівчанин бачив ще кілька разів. Але тоді взвод автоматників страчував партії в'язнів відразу, з трьох довгих залпів-черг.

Жорстокість породжує спротив. Тож не дивно, що бранці почали готувати повстання, таємно клепаючи у кузні металеві штирі. І коли карателі вивели засуджених вчетверте, багатотисячний табір повстав.

У першу чергу накидалися на конвоїрів, енкаведистів. Хоч сили були нерівні, та жоден з карателів не лишився живим. При цьому, правда, загинуло й чимало в'язнів.

Коли причини бунту прибула з'ясовувати московська слідча комісія, багато хто задавав їй питання: чому розстрілюють без суду й слідства? «Більше цього не буде», — запевнило начальство. Відтак засуджених розконвоювали, взяли з кожного розписку про те, що стануть надалі працювати на заводі, почали виплачувати гроші, дали хлібні картки... От тільки перекличку не скасували.

АЛЕ НАЙБІЛЬШЕ, певно, гнітила Нагорнюка розлука з домом, селом. Тож, трохи попрацювавши, зважився на втечу.

Дніпропетровщини дістався потягом-товарняком разом з товаришем-тернопільчанином. Знайшлись і добрі люди, що нагодували. Однак на станції втікачів зупинила міліція: хто такі? Потім, правда, зжалилися, відпустили.

У Дарниці їх схопили знову і, переправивши у в'язницю до Білої Церкви, присудили за втечу два роки.

Строк, як мовиться, відсидів від дзвінка до дзвінка. Потім видали сякі-такі документи і сказали: вільний.

Далі — все, як у людей: дім у Садовому, сім'я, діти. Та невдовзі й тут отримав від долі ляпаса. Дружину, що працювала у ланці, перестріли якимось голова кол-

госпу з бригадиром. Та, як на зло, поверталась з роботи з клунком гички. Перетрусивши, виявили кілька буряків. Затим бригадир прийшов додому і став шукати цукристі там. А не знайшовши, зі злості вдарив Нагорнюка у вухо. Той теж розлютився і схопився за сокиру. Не вбив, але налякав добряче.

Наступного дня колишнього в'язня знову взяли під арешт, доставили у Рівне, а опісля — у Львів, де пробув аж два місяці. Згодом — новий суд і новий вирок — два роки позбавлення волі, які відбував уже в Караганді.

По звільненні — ну що за життя таке! -- довелось пройти випробування вогнем. У прямому розумінні слова: пожежа доценту знищила дім. Та, дякувати Богу, допомогли сердобольні односельці, скинувшись сусідові грішми на нову хату.

...І НА ФРОНТІ, і за колючим гулагівським дротом Василя Нагорнюка ніколи не полишала думка про рідне Садове, тамтешніх щирих і привітних людей. У мріях він миттєво долав тисячі кілометрів, що віддаляли від батьківщини, та птахом линув додому, до старенької матері, сусідів, вкотре всотуючи медяний запах літнього поля, майже фізично відчуваючи на щоках пругкий подих вітру, сліпнучи від безкрайньої небесної блакиті.

На жаль, дуже довго не судилося йому відчутти все це насправді, побачити навіч. Та долю ми не вибираємо. Вона торує шлях буття.

Яким ОРЕЛ,
старожил с. Садове,
краєзнавець.